

Narodowe Forum Muzyki

Przestrzeń dla piękna

14

kwietnia 2019

niedziela

18:00

Wrocław, NFM, Sala Główna,
estrada w odwróceniu

Stabat Mater II

Andrzej Kosendiak – dyrygent

Wrocław Baroque Ensemble:

Aldona Bartnik – sopran

Piotr Olech – kontratenor

Maciej Gocman – tenor

Jerzy Butryn – bas

Zbigniew Pilch – I skrzypce

Juliusz Żurawski – II skrzypce

Michał Mazur – altówka

Julia Karpeta – viola da gamba

Krzysztof Karpeta – violone

Marta Niedźwiecka – pozytyw

A.M. Bononcini

E. d'Astorga

Program:

Emanuele d'Astorga (1680–1757?) *Stabat Mater*

I Stabat Mater

II O quam tristis

III Quis est homo

IV Eja Mater

V Sancta Mater

VI Fac me tecum

VII Virgo virginum

VIII Fac me plagis

IX Christe, cum sit jam exire

Antonio Maria Bononcini (1677–1726) *Stabat Mater*

I Stabat Mater dolorosa

II O quam tristis et afflicta

III Quis est homo qui non fleret?

IV Pro peccatis suae gentis

V Eja mater, fons amoris

VI Sancta mater, istud agas

VII Fac me vere tecum flere

VIII Juxta crucem tecum stare

IX Virgo virginum preclara

X Fac ut portem Christi mortem

XI Fac me plagis vulnerari

XII Fac me cruce custodiri

XIII Quando corpus morietur

[90']

Prosimy o nagradzanie artystów brawami po zakończeniu ostatniej części każdego z utworów.

OMÓWIENIE

Anna Ryszka-Komarnicka

Sekwencja *Stabat Mater* powstała w XIII w. w środowisku franciszkańskim. Utwór składa się z tercyn łączących się w pary, powstające dzięki rymowaniu ostatnich, krótszych wersów, zakończonych słowem o akcencie padającym na trzecią sylabę od końca – w poezji tacińskiej i włoskiej taki rodzaj wersu uznawano za właściwy, by oddać uczucia strachu, wzburzenia czy bólu. Ten ostatni afekt dominuje w *Stabat Mater* – pierwsze tercyny to opis bólu Maryi i jej Syna, kolejne zaś (od *Eia Mater, fons amoris*) zawierają gorącą prośbę wiernego, by dzielić ich mękę, a następnie w dniu Sądu Ostatecznego cieszyć się chwałą raję (od *Inflammatu et accensus*). Choć w drugiej połowie XVI w. Sobór Trydencki wycofał *Stabat Mater* z oficjalnego *missale* Kościoła katolickiego, nie zaprzestano jej używania, a kult *Mater Dolorosa* w baroku przeżywał rozkwit. W 1727 r. Benedykt XIII przywrócił *Stabat Mater* jako sekwencję towarzyszącą mszy z okazji święta Matki Bożej Bolesnej.

Antonio Maria Bononcini i Emanuele d'Astorga należeli do tej samej generacji kompozytorów, ale wywodzili się z różnych środowisk. Bononcini pochodził z muzycznej rodziny z Modeny, uczył się u Giovanniego Paola Colony w Bolonii, później działał w Rzymie, Wenecji i Wiedniu, gdzie jako mistrz kontrapunktu i patetycznego stylu zyskał uznanie muzycznego cesarza Józefa I. Po śmierci władcy Bononcini wrócił do Modeny i przez ostatnie lata służył jako *maestro di cappella* na dworze księżęcym. Prawdopodobnie wówczas powstała jego *Stabat Mater*.

Emanuele d'Astorga pochodził z rodziny hiszpańskiej, która w XVII w. osiedliła się w miejscowości Augusta na Sycylii. Gromadzenie dóbr i zaszczytów było głównym celem jego antenatów, który realizowali tak sumiennie, że wkrótce zdobyli prawo tytułowania się baronami. W 1693 r. rodzina przeniosta się do Palermo, gdzie w 1698 r. w prywatnym teatrze, z udziałem amatorów z towarzystwa, wystawiono operę Astorgi *La moglie nemica* (kompozytor i jego brat śpiewali role żeńskie). Zapewne z powodu nieporozumień z ojcem Emanuele wyjechał do Rzymu, a pod koniec pierwszej dekady XVIII w. z poetą Sebastianem Biancardim wyruszył dalej na północ. Obrabowani przez służących, podróżowali pod przybranymi nazwiskami, Astorga jako Giuseppe del Chiaro, a Biancardi jako Domenico Lalli. By zdobyć jakiegokolwiek fundusze, napisali opery: *Dafni* dla

Genui i *L'amor tirannico* dla Wenecji. Astorga pojawił się też w Barcelonie, a następnie na dworze wiedeńskim, gdzie od 1712 r. wypłacano mu pensję; tu mógł zetknąć się z Bononciniem. Po śmierci ojca, pozostawwszy w Wiedniu liczne długi, Emanuele udał się na Sycylię, by przejąć majątek i założyć rodzinę. Sielanka u boku młodej żony nie trwała jednak długo. W 1721 r. z niewiadomych przyczyn Astorga przekazał jej majątek w zamian za dożywotnią rentę. Udał się do Lizbony, podobno był też w Londynie. Wysoko ceniono kantaty Astorgi, który napisał też kilka serenad i oper, hymn *Ave Maris Stella* i *Stabat Mater* (datowane przez badaczy na lata 1707–1708).

Zarówno Astorga, jak i Bononcini wybrali dla *Stabat Mater* tragiczną tonację c-moll i nasycili swe opracowania dysonansami oraz chromatycznymi pochodami, oddającymi bolesne afekty. Już w pierwszym ustępie sekwencji Astorgi chromatyczny pochod na słowie *pertransiuit* ilustruje przeszycie serca Maryi przez miecz boleści.

Obie kompozycje *Stabat Mater* utrzymane są w charakterystycznym dla muzyki religijnej tego okresu stylu mieszanym. Poszczególne odcinki tekstu opracowane są bądź w *stile antico* (czyli polifonicznie, w obsadzie chóralnej lub ansamblowej), bądź w postaci solowej arii (ewentualnie duetu) – w stylu zbliżonym do świeckiego, operowego. Dramaturgia opracowania muzycznego jest jednak u obu kompozytorów inna. Astorga trzymał się poetyckiego podziału *Stabat Mater* na dwuwrotkowe części. Tylko dwie pary tercyn, *Sancta Mater, istud agas* i *Fac me plagis vulnerari*, opracował jako arie solowe. Dominuje u niego kunsztowny styl polifoniczny, a kulminacja emocjonalna kompozycji przypada na cztery strofy, które zachęcają do współczucia Maryi i przywołują obraz śmierci jej Syna. Astorga opracował je w postaci dwóch duetów, w których w pewnym momencie symultanicznie, niczym w dawnym motecie, prezentowane są pary strof: sopran śpiewa z altem (*Quis est homo qui non fleret / Quis non posset contristari*), a następnie tenor z basem (*Pro peccatis suae gentis / Vidit suum dulcem Natum*).

Opracowanie Bononciniego jest bardziej zróżnicowane. Pierwsza faza *Stabat Mater* (opis cierpienia Matki Bożej) przebiega tradycyjnie: kolejne pary strof przybierają postać polifonicznego kwartetu solistów, arii solowej, tercetu solistów i chóru. Druga faza, współczująca, jest zdecydowanie mniej przewidywalna. Zaczyna ją aria *Eia Mater, fons amoris*, w której druga strofa z opracowywanej pary (*Fac ut ardeat cor meum, czyli Niechaj serce moje pała*)

jest utrzymana w szybkim tempie. W ten sposób kompozytor podkreśla moment osobistego zaangażowania podmiotu lirycznego (wiernego), który za sprawą Maryi z obserwatora przeobraża się we współuczestnika wydarzeń na Golgocie. Kontrasty nastroju i faktury następują teraz szybko, zmieniając się, poza jednym wypadkiem, co strofę. Najdramatyczniej Bononcini opracował zwrotkę *Inflamatus et accensus*, wyrażającą nadzieję, że Maryja będzie dla wiernych tarczą w dniu Sądu. Dzięki współdziałaniu głosów solowych, chóru i dynamicznych figuracji skrzypiec udało się kompozytorowi wykreować nastroj przypominający późniejsze Mozartowskie *Dies irae* z *Requiem*. Poważny i skomplikowany kontrapunktyczny styl tej kompozycji zyskał wysoką ocenę surowego Padre Martiniego z Bolonii (w przeciwieństwie do *Stabat Mater* Pergolesiego, którego to utworu z powodu zbyt dużego udziału operowego stylu galant nigdy nie uznał za prawdziwie religijny). Zapewne *Stabat Mater* Astorgi również zyskałoby jego aprobatę. W przeciwieństwie do większości podobnych kompozycji z pierwszej połowy XVIII w. nie popadło w zapomnienie. Kilkakrotnie wydawane, pojawiało się od czasu do czasu w repertuarze koncertowym w XIX i XX w.

Andrzej Kosendiak

Dyrektor Narodowego Forum Muzyki we Wrocławiu, dyrygent i pedagog, jeden z najaktywniejszych muzyków i organizatorów życia muzycznego w Polsce. W 1985 r. założył zespół Collegio di Musica Sacra i do dziś nim kieruje. Powołał również do życia Chór NFM, Wrocławską Orkiestrę Barokową, Chór Chtopięcy NFM i Wrocław Baroque Ensemble (którego jest kierownikiem artystycznym). Regularnie dyryguje NFM Filharmonią Wrocławską, Chórem NFM, Wrocławską Orkiestrą Barokową oraz zespołami filharmonicznymi z całej Polski. Występował w wielu krajach Europy i USA. Nagrat nieznanne dotąd utwory z Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu i Biblioteki w Strasburgu, a także dzieła G.G. Gorczyckiego (Wrocławską Nagrodą Muzyczną), B. Pękla i M. Mielczewskiego; większość z tych płyt była nominowana do nagrody Fryderyk, a w 2019 r. zdobyła ją płyta *Mielczewski II* („Album roku – muzyka dawna”). W najbliższym czasie zostaną wydane kolejne albumy z muzyką staropolską – z kompozycjami S.S. Szarzyńskiego i M.J. Żebrowskiego. Andrzej Kosendiak zapoczątkował liczne projekty edukacyjne, w tym m.in. projekt *Musica polonica rediviva*, którego założeniem jest wykonywanie muzyki polskiej przez młodych

artystów na całym świecie przy wsparciu konserwatoriów i festiwali. Zainicjował także cykle wydawnictw płytowych *1000 lat muzyki we Wrocławiu* oraz *Witold Lutosławski. Opera omnia* – w 2018 r. została wydana nagrana pod jego kierownictwem siódma część cyklu, zawierająca piosenki dla dzieci. W tym samym roku ukazała się także zrealizowana pod jego dyrekcją płyta z *Widmami* S. Moniuszki – otrzymała ona Fryderyka 2019 w kategorii „Album roku – muzyka chóralna, oratoryjna i operowa”. Wśród wielu nagród i wyróżnień artysty znajdują się m.in. Nagroda Prezydenta Wrocławia (2016), Dolnośląski Klucz Sukcesu w kategorii „Największa osobowość w promocji regionu” (2016), nagrody Radia Wrocław Kultura – Emocje w kategorii „Osobowość sezonu kulturalnego” (2017) i „Muzyka klasyczna” (2018), Austriacki Krzyż Honorowy I Klasy za Zasługi w Nauce i Sztuce (2018), Diament Wrocławia (2018) i Odznaka Honorowa Zastużony dla Województwa Dolnośląskiego (2018).

Andrzej Kosendiak, fot. Łukasz Rajchert

Wrocław Baroque Ensemble

Zespół specjalizuje się w wykonawstwie historycznym, koncentrując się głównie na odkrywaniu rzadko prezentowanego repertuaru z Europy Środkowej. Wykonuje przede wszystkim muzykę polskiego renesansu i baroku, od kompozycji kameralnych po dzieła oratoryjne i kantatowe. Został założony w 2012 r. przez A. Kosendiaka i od początku funkcjonuje pod jego artystycznym kierownictwem, a obecnie jest jednym z zespołów działających przy Narodowym Forum Muzyki we Wrocławiu. Trzon grupy tworzą wybitni instrumentalisci i śpiewacy z krajów europejskich (Polski, Czech, Wielkie

Wrocław Baroque Ensemble, fot. Łukasz Rajchert

Brytanii i Niemiec). Grupa może pochwalić się imponującym katalogiem nagrań (CD Accord), który obejmuje serię albumów poświęconych twórczości kompozytorów polskiego baroku – G.G. Gorczyckiego, B. Pękiela i M. Mielczewskiego. Wkrótce w ramach tego cyklu zostanie wydana płyta ze wszystkimi zachowanymi dziełami S.S. Szarzyńskiego. Seria jest dostępna na Spotify i dystrybuowana na całym świecie przez Naxos; zdobywa pozytywne recenzje, m.in. na portalach MusicWeb International, ClassicsToday.com i Fanfare Archive. **Pierwsza** z płyt, z muzyką G.G. Gorczyckiego, otrzymała

w 2013 r. Wrocławską Nagrodę Muzyczną. W latach 2013, 2015, 2017 i 2018 albumy Wrocław Baroque Ensemble zostały nominowane do Fryderyka, a krążek *Mielczewski II* został w 2019 r. uhonorowany tą nagrodą. W 2015 r. ukazała się, zrealizowana wraz z Chórem Chtopięcym NFM pod dyrekcją A. Kosendiaka, płyta *Salzburska Msza Maryjna*. Zespół gościł na znakomitych międzynarodowych festiwalach, takich jak Międzynarodowy Festiwal Wratislavia Cantans, Lato Ochrydzkie, Emilia Romagna Festival czy Usedomer Musikfestival, oraz występował w wielu miastach Polski.

Organizator:

NFM – Instytucja kultury miasta Wrocławia współprowadzona przez:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

